УДК 346.21

Управління діяльністю лізингових компаній та їх особливості.

Ментух Н.Ф., к.ю.н., викладач Тернопільського національного економічного університету.

Постановка проблеми. Для надання лізингових послуг, як правило, створюються спеціалізовані господарські організації - лізингові компанії, які являються основними суб'єктами лізингової діяльності. В останні роки у вітчизняній науці господарського права зріс науковий інтерес не лише до дослідження правового становища лізингових компаній, але й до органів управління даного учасника лізингової діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. При написанні даної статті були використані праці таких вітчизняних вчених як, І.Є. Якубівського, О.В. Трофімової, Д.С. Січка, В.С. Різника та ін. А також праці відомих російських вчених, таких як В.А.Горемикіна, О.В.Кабатової, В.Д.Газмана ін. Ю.Харитонова , В. Вітрянського, А. Асташкіної, І.Решітник та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Слід відзначити, що незважаючи на наявність розробок з цієї проблеми, ряд питань залишаються не дослідженими і потребують ґрунтовного визначення та узагальнення. Тому дана стаття присвячується вирішенню таких проблем, як питання корпоративного управління, а також органів управління лізингової компанії.

Формулювання цілей статті. Визначити особливість корпоративного управління та правовий статус органів управління лізингової компанії у формі акціонерного товариства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під управлінням господарською діяльністю автори Науково-практичного коментарю ГК України розуміють підзаконну владну діяльність з організації господарських зв'язків, що здійснюється органами державної влади, місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією, а також громадянами, громадськими та іншими організаціями, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на підставі відносин власності [1, 300].

Враховуючи те, що лізингова компанія зазвичай створюється в організаційно-правовій формі господарського товариства, управління її діяльністю є нічим іншим, як корпоративним управлінням.

В юридичній літературі існують різні точки зору на зміст корпоративного управління.

Так, О. Воловик стверджує, що корпоративне управління в системі підприємництва має два об'єкти: механізм організації підприємства (корпоративний механізм) та власне господарська діяльність. При цьому серед суб'єктів організаційно-господарських повноважень автор визначає його органи управління та посадових осіб, до компетенції яких входить прийняття управлінських рішень [2, 59].

Проте, з даного визначення випливає, що об'єктом корпоративного управління є як власне господарська діяльність, так і організація діяльності підприємства, яка, в свою чергу, складається із взаємовідносин органів товариства та його учасників. А самими суб'єктами виступають виключно органи управління та посадові особи товариства. Тобто, учасники випадають з даної системи, що на наш погляд є не виправданим, оскільки вони згідно ГК визнаються суб'єктами організаційно-господарських повноважень і за своєю суттю теж мають право впливати на діяльність товариства.

Інші науковці у своїй роботі стверджують, що корпоративне управління – це сукупність юридичних, економічних, організаційних норм і правил, у межах якої функціонує корпорація (товариство) і на базі яких будуються взаємовідносини між її учасниками [3, 9].

А. Блюмгардт зазначає, що корпоративне управління побудоване на пріоритетах інтересів акціонерів та їх ролі в розвитку корпорації, управління за умови врахування реалізації права власності, що передбачає взаємодію акціонерів, побудовану на стратегії розвитку корпорації в цілому [4, 9].

ДКЦПФР рішенням №571 від 11.12.2003 р. затвердила Принципи корпоративного управління [5] (далі – Принципи корпоративного управління), на основі яких мають розвиватися корпоративні відносини в Україні та конкретні рекомендації щодо якісного та прозорого управління акціонерним товариством відповідно до міжнародних стандартів.

У широкому розумінні корпоративне управління згідно даних Принципів розглядається як система, за допомогою якої спрямовують і контролюють діяльність товариства. Запропоноване в Принципах корпоративного управління визначення корпоративного управління вказує на наступні визначальні риси корпоративного управління: спрямованість корпоративного управління, тобто направленість на досягнення певної мети; вчинення такої спрямованості певною системою; наявність відповідальності менеджерів перед інвесторами. Зосереджується увага на зв'язку корпоративних відносин з управління акціонерним товариством з правами, що належать акціонерам, тобто тими правами, що надаються їм як власникам цінного паперу (акції).

Отже, можна зробити висновок, що корпоративне управління може бути двох видів: управління діяльністю товариства його засновником (власником) та управління діяльністю товариства його керівними органами та посадовими особами.

Підтримуємо точку зору І. В. Лукач, згідно з якою корпоративне управління – це система засобів і методів, за допомогою яких учасниками управлінських відносин здійснюється контроль і спрямовується діяльність суб'єкта господарювання для досягнення певної господарської мети [6, 156].

Дане визначення є універсальним і може бути застосоване для будь-якого суб'єкта господарювання, в тому числі і для лізингової компанії.

Варто зазначити, що для України, як для інших країн пострадянського простору, корпоративне управління є відносно новим інститутом, який досить стрімко розвивається. Система корпоративного управління являє собою певну організовану модель, за допомогою якої суб'єкт господарювання зможе представляти та захищати інтереси своїх інвесторів. Дана система може включати в себе численні фактори, а саме: від ради директорів до схем оплати праці виконавчого органу, а також і механізм визнання суб'єкта господарювання банкрутом.

Увагу до себе привертає і дослідження в спеціальній літературі питання діяльності органів управління товариства.

Так, окремі дослідники зазначають, що орган юридичної особи – це правова конструкція, що створюється з метою надання можливості сформувати і виразити волю останньої. За правовою природою орган юридичної особи є інституціонально-функціональний її представник, якому притаманні певні ознаки: законність створення; організаційна сформованість; прийняття рішень (здійснення повноважень) у межах компетенції з додержанням процедури їх оформлення [7, 101].

Управління юридичною особою (суб'єктом господарювання), а саме управління лізинговою компанією (акціонерним товариством), має притаманні тільки їй ознаки, наявність яких обумовлює необхідність спеціального врегулювання відносин з управління даною компанією. Не слід забувати, що оптимальна побудова внутрішньої організаційної структури і адекватної системи органів управління – це запорука успішної діяльності лізингової компанії.

На наш погляд, доцільно детальніше зупинитися на особливостях правового статусу органів управління лізингової компанії у формі акціонерного товариства. Аналізуючи чинне законодавство можна прийти до висновку, що переважна більшість норм тісно пов'язує управління товариством з органами товариства.

У статуті юридичної особи повинен передбачатися склад та компетенція органів управління та порядок прийняття ними рішень. Згідно п. 13 ч. 2 ст. 13 Закону України «Про акціонерні товариства»[8] в статуті акціонерного товариства повинен бути зазначений склад органів товариства та їх компетенцію, порядок утворення, обрання і відкликання їх членів та прийняття ними рішень, а також порядок зміни складу органів товариства та їх компетенції.

Відповідно до чинного законодавства, управління акціонерним товариством (лізинговою компанією), здійснюють його органи управління, до яких належать: загальні збори як вищий орган управління товариства, наглядова рада, яка здійснює захист прав акціонерів товариства та регулює діяльність правління, виконавчий орган (правління), який здійснює керівництво поточною діяльністю товариства, ревізійна комісія.

Згідно з Законом України «Про акціонерні товариства» **загальні збори** визнаються вищим органом управління акціонерного товариства та

реалізують контрольну компетенцію по відношенню до правління та інших органів товариства.

Загальні збори акціонерів створюють основну правову базу для діяльності інших органів акціонерного товариства на підставі якої і повинно здійснюватися управління ним спеціально створеним для цього виконавчим органом. Загальні збори є органом для виразу суспільної (єдиної) волі акціонерів (учасників, членів кооперативу) [9, 340].

Акціонерне товариство зобов'язане щороку скликати загальні збори (річні загальні збори). Рішення про проведення загальних зборів акціонерів приймає наглядова рада товариства. Дії, пов'язані з організацією проведення загальних зборів здійснює правління товариства. Річні загальні збори товариства проводяться не пізніше 30 квітня наступного за звітним року. Усі інші загальні збори, крім річних, вважаються позачерговими.

Слід відзначити, в чинному законодавстві встановлені досить жорсткі вимоги щодо кворуму загальних зборів. Так, згідно ч. 2 ст. 41 Закону України «Про акціонерні товариства» зазначено, що загальні збори акціонерів товариства мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками не менше 60 % голосуючих акцій.

Такі підвищені вимоги щодо кворуму, як свідчить практика, можуть викликати певні труднощі при формуванні кворуму необхідного для проведення загальних зборів акціонерів, відсутність якого призводить до неможливості їх проведення. Тому, на наш погляд, необхідно внести зміни до ч. 2 ст. 41 Закону України «Про акціонерні товариства» шляхом заниження кворуму повторних загальних зборів акціонерів до межі – 30 % голосуючих акцій, як це передбачено Законом РФ «Про акціонерні товариства» від 26.12.1995 р. №208 – ФЗ [10].

Загальні збори акціонерів є єдиним органом акціонерного товариства, через який кожен акціонер може безпосередньо здійснювати функцію контролю. Проте, як свідчить досвід, компетенція загальних зборів акціонерів по контролю за діяльністю товариства не є всеосяжною, а має певні межі. Контрольна компетенція розподіляється між органами корпоративного контролю, формуючи систему корпоративного контролю.

Слід відзначити, що на відміну від Закону України «Про господарські товариства» [11] , Закон «Про акціонерні товариства» в ст. 33 значно розширив повноваження загальних зборів. Крім того передбачена можливість розширювати компетенцію загальних зборів акціонерів в статуті.

В практиці діяльності акціонерних товариств, доцільно дотримуватися принципу «розподілу влади», тобто розмежування компетенції різних органів управління, як це відбувається у практиці окремих зарубіжних країн. Також, важливим є питання визначення повного об'єму виключної компетенції загальних зборів акціонерів, яка б не могла передаватися іншим органам управління. Адже у світовій практиці достатніми гарантіями дотримання інтересів акціонерів є законодавче закріплення основоположних повноважень загальних зборів

акціонерів, які, в першу чергу, стосуються інтересів самих акціонерів, а саме: порядок внесення змін до статуту, затвердження річних звітів про діяльність товариства; визначення напряму формування прибутку товариства; формування органів управління товариства; питання ліквідації та реорганізації товариства тощо.

Вбачаємо за доцільне визначити в статуті лізингової компанії перелік питань, які складають виключну компетенцію загальних зборів та питань, які за рішенням загальних зборів акціонерів можуть бути передані наглядовій раді та правлінню.

Наглядова рада лізингової компанії у формі акціонерного товариства є органом, що здійснює захист прав акціонерів та в межах своєї компетенції контролює та регулює діяльність виконавчого органу.

Тобто, наглядова рада є органом управління акціонерного товариства, уповноваженого представляти інтереси акціонерів у період між проведенням загальних зборів, а також регулювати і контролювати діяльність правління [12, 56].

Відповідно до законодавства, в акціонерних товариствах з кількістю акціонерів – власників простих акцій 10 осіб і більше створення наглядової ради є обов'язковим. У товаристві з кількістю акціонерів – власників простих акцій 9 осіб і менше у разі відсутності наглядової ради її повноваження здійснюються загальними зборами.

Функціональне призначення наглядової ради як органу управління акціонерного товариства, пов'язується з необхідністю здійснення контролю за діяльністю правління. Наглядова рада є органом товариства, що здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, визначеної статутом та законом, контролює та регулює діяльність правління.

Сама ідея створення даного органу, а також певні права, обов'язки та функції були запозичені з акціонерного права Німеччини. Як і у Німеччині, так і в багатьох зарубіжних країнах наглядові ради на рівні закону наділені широкими повноваженнями по здійсненню контролю за поточною діяльністю товариства.

Порядок створення, роботи, виплати винагороди та відповідальність членів наглядової ради визначається законом, статутом, положенням про наглядову раду лізингової компанії, а також договором, що укладається з членом наглядової ради.

В Україні наглядова рада є самостійним органом управління товариством, чинне законодавство встановлює і кількісний склад. До складу наглядової ради в товариствах з кількістю акціонерів – власників простих акцій від 100 до 1000 осіб повинні входити не менше ніж п'ять осіб, з кількістю понад 1000 – не менше ніж сім осіб, а в товариствах з кількістю акціонерів – власників простих акцій понад 10 000 осіб – не менше ніж дев'ять осіб (ч. 6 ст. 53 Закону «Про акціонерні товариства»).

Компетенція наглядової ради визначається Законом України «Про акціонерні товариства». До виключної компетенції наглядової ради належать

вирішення тих питань, які передбачені законом чи статутом, а також тих, які передані на вирішення загальними зборами.

В. С. Щербина зазначає, що функції наглядової ради поділяються на контрольні у сфері управління та контрольні у сфері господарської діяльності товариства. У першій сфері рада затверджує голову правління, за його поданням – членів правління, аналізує дії правління щодо управління товариством. У другій сфері рада розглядає та аналізує звіти правління, ревізійної комісії товариства; аналізує дії правління щодо реалізації інвестиційної, технологічної та цінової політики; додержання товариством номенклатури товару (послуг); є ініціатором позачергових ревізій та аудиторських перевірок господарських і фінансових результатів роботи товариства; погоджує операції товариства щодо розпорядження майном на визначену статутом суму; вносить засновнику і зборам пропозиції з питань діяльності товариства. Рада не має права втручатися в оперативні дії товариства [13, 84–85].

Слід зазначити, що найбільш вагомою складовою компетенції по функції контролю діяльності правління є право обирати та відкликати голови і членів правління товариства, а також встановлення винагороди та відповідальності членів наглядової ради, затвердження угод, які закріплені в статуті. Вважаємо за доцільне в статуті акціонерного товариства − лізингової компанії передбачати конкретний вид угод, які потребують затвердження наглядової ради.

Виконавчим органом лізингової компанії, створеної у формі акціонерного товариства, який здійснює управління поточною діяльністю товариства, є правління.

Виконавчий орган вирішує всі питання діяльності товариства, крім тих, які віднесені до виключної компетенції загальних зборів і наглядової ради товариства. Правління лізингової компанії обираються загальними зборами і підзвітне загальним зборам і наглядовій раді, організовує виконання їх рішень та несе перед ними відповідальність за результати своєї роботи.

Виконавчий орган може бути колегіальним (правління, дирекція) чи одноособовим (директор, генеральний директор). Щодо особового органу, то в літературі з цього приводу зазначається, що в структурі лізингової компанії крім генерального директора можуть передбачатися посади фінансового директора, директора з комерційних та загальних питань [14, 16]. Ми погоджуємось із даним твердженням, оскільки успішна діяльність лізингової компанії в багатьох випадках визначається раціональною побудовою її внутрішньої організаційної структури і формування адекватної системи органів управління. Повноваження правління зазначаються в статуті лізингової компанії.

Функція внутрішньофірмового контролю пов’язується з діяльністю органу, уповноваженого перевіряти відповідність дійсному положенню справ акціонерів відомостей, що представляються загальним зборам про результати фінансово-господарської діяльності акціонерних товариств. Згідно чинного

законодавства виконання даної функції покладається на **ревізійну комісію** акціонерного товариства − лізингової компанії, яку обирають загальні збори. До того ж, може проводитися і зовнішня перевірка – аудиторська – перевірка фінансово-господарської діяльності правління.

Відповідно до чинного законодавства, в акціонерних товариствах з кількістю акціонерів – власників простих акцій товариства до 100 осіб запроваджується посада ревізора (обирається ревізійна комісія), а в товариствах з кількістю акціонерів – власників 100 осіб обов'язково обирається ревізійна комісія.

Ревізійна комісія проводить перевірку фінансово-господарської діяльності товариства за результатами фінансового року, про що готує висновок. Їй надається право скликання позачергових загальних зборів акціонерів у разі виникнення загрози інтересам товариству або виявлення зловживань, вчиненими її посадовими особами.

О. М. Вінник з цього приводу зазначає, що за наявності в акціонерному товаристві наглядової ради остання і ревізійна комісія є двома органами, які контролюють діяльність правління. Ці органи мають багато загальних рис – вони обираються і відкликаються загальними зборами акціонерів, підзвітні йому, формуються з числа акціонерів, порядок діяльності і кількісний склад затверджуються зборами акціонерів відповідно до статуту товариства, обидва ці органи мають право вимагати скликання позачергових загальних зборів. Проте, між ними є істотна відмінність, яку авторка вбачає в наступному:

- по-перше, наглядова рада повинна обмежитися контролем діяльності правління (і одночасно всієї діяльності виконавчого органу, зокрема фінансово-господарської), а ревізійна комісія покликана контролювати тільки фінансово-господарську. Тобто відмінностями між контролем автор вбачає в тому, що наглядова рада контролює тільки діяльність правління, а ревізійна комісія – діяльність товариства в цілому, зокрема його філій, представництв, дочірніх підприємств унітарного типу;
- по-друге, якщо наглядова рада діє постійно, періодично збираючись на свої засідання, то ревізійна комісія здійснює перевірки при певних обставинах – наявності відповідного рішення про їх проведення;
- по-третє, ревізійна комісія докладає про результати проведення нею перевірок загальним зборам акціонерів і наглядовій раді, тоді як наглядова рада звітує тільки перед загальними зборами;
- по-четверте, члени ревізійної комісії мають право брати участь з правом дорадчого голосу в засіданнях правління, тоді, як для членів наглядової ради такого права не передбачено [15, 158–159].

З даними твердженнями не можна не погодитися, оскільки викладені відмінності є досить вагомими. Ревізійна комісія, на відміну від наглядової ради лізингової компанії у формі акціонерного товариства, контролює достовірність та повноту даних фінансової звітності за відповідний період, виявляє факт порушення законодавства під час провадження фінансово-господарської діяльності компанії.

Дискусійним є питання визнання ревізійної комісії самостійним органом внутрішньофірмового контролю. Як зазначають окремі дослідники, що в багатьох зарубіжних країнах функції ревізорів виконують незалежні спеціалісти чи професійні організації, що робить найбільш ефективним контроль за діяльністю правління [16, 229].

На нашу думку, ревізійна комісія лізингової компанії має право на надання їй такого статусу, адже лізингові компанії мають справу з грошовими засобами і наявність органу, який би спеціалізувався на перевірці достовірності фінансових даних є вкрай необхідним.

Підтримуємо точку зору О. М. Вінник, яка в своїй роботі відзначає, що необхідність ревізійної комісії обумовлена тим, що брати участь в органах управління можуть не тільки акціонери, але й і особи, що виконують функції членів правління, керівників структурних підрозділів і головних фахівців на основі трудового договору. Діяльність вказаних посадових осіб і органів, сформованих при їх участі, вимагає перевірки з боку акціонерів з метою захисту інтересів акціонерів [15, 157].

Покладення функції контролю на ревізійну комісію, сформовану виключно з числа акціонерів, перш за все має на меті забезпечення приватних інтересів акціонерів по господарському використанню викладених ними коштів. Ревізійна комісія відповідно до покладених на неї завдань здійснює планові та позапланові перевірки фінансово-господарської діяльності товариства, його філій та представництв, за підсумками яких складає висновки, без якого загальні збори не мають права затверджувати річний баланс товариства.

Отже, як бачимо, необхідність даного органу є безперечною. Відповідаючи на запитання, кому потрібна ревізійна комісія, О. Кравченко зазначає, що ревізійна комісія необхідна всім акціонерам для того, щоб виконувати роботу, яка стосується як матеріальних, так і нематеріальних прав акціонерів. Вона повинна мати реальні можливості не тільки контролювати діяльність виконавчих органів, але й запобігати можливим порушенням прав акціонерів і усувати їх. Крім того, вона необхідна правлінню і наглядовій раді, оскільки може не тільки запобігати порушенням, що виникають умисно або помилково, але й допомагати цим органам в пошуку засобів для виходу з деяких критичних фінансових і господарських ситуацій [17].

Висновки. З урахуванням порядку створення лізингових компаній у формі господарського товариства доведено, що управління їх діяльністю є корпоративним управлінням. Враховуючи вище зазначене можна зазначити, що контроль діяльності виконавчого органу був би неповним без здійснення внутрішньої ревізійної перевірки, поряд з якою може призначатися і зовнішня – аудиторська, яка згідно чинного законодавства має бути проведена на вимогу акціонера (акціонерів), який є власником більше як 10 % акцій товариства. Ревізійна комісія є самостійним органом товариства, на яку покладено обов’язок захисту інтересів акціонерів в сфері господарського використання акціонерного капіталу. З метою підвищення якості проведення

перевірок, доцільно надати право ревізійній комісії залучати експертів, фахівців (наприклад, з маркетингу, страхування тощо), консультантів на оплатній основі, що , в свою чергу, стимулювало б роботу самого органу.

Перспективи подальших розвідок. Сформульовані в роботі теоретичні положення можуть бути використані у навчальному процесі, а також служити предметом дослідження для більш глибшого вивчення.

РЕЗЮМЕ

Розглядається питання управління діяльності лізингової компанії як основного учасника лізингової діяльності без якого неможливе нормальне функціонування лізингового процесу, який може задовольнити потреби в лізингових послугах на професійній основі, та до якого в науці господарського права зріс науковий інтерес. Розроблені та сформульовані основні теоретичні і практичні положення щодо управління лізинговою компанією.

Ключові слова: лізингова компанія, корпоративне управління, органи управління.

РЕЗЮМЕ

Рассматривается вопрос управления деятельностю лизинговой компании как основного участника лизинговой деятельности без которого навозможно нормальное функционирование лизингового процесса, который сможет удовлетворить востребования в лизинге на профессиональном уровне к которому в науке хозяйственного права взрос научный интерес. Разработаны и сформулированы теоретические и практические положения относительно управления лизинговой компанией.

Ключевые слова: лизинговая компания, корпоративное управление, органы управления.

SUMMARY

The issue management of activity of leasing company as a basic participant of leasing activity because the normal functioning of leasing process is impossible without leasing company who can satisfy needs with leasing services and which is very popularly in science of commerce law nowadays is observed. The basic theoretical and practical provisions as for the management of a leasing company are treated.

Key words: leasing company, corporative management, bodies of activity.

Список використаних джерел:

1. Науково- практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт. : Г. Л. Знаменський, В. В.Хахулін, В. С.Щербина та ін., [За заг. ред. В. К. Мамутова]. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 687 с.
2. Воловик О. Організаційно-господарські відносини у системі корпоративного управління / О. Воловик // Право України. – 2004. – № 7. – С. 58–61.
3. Задихайло Д. Р. Корпоративне управління : Навч. посібник /

ЗадихайлоД. Р., Кібенко О. В., Назарова Г. В. – Х. : Еспада, 2003. – 688 с.
4. Блюмгардт А. Модели корпоративного управления / А. Блюмбардт. – К. : Накова думка, 2003. – 160 с.
5. Про затвердження принципів корпоративного управління: Рішення Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку від 11 грудня 2003 року № 571 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1007.2417.2&nobreak=1.
6. Лукач І. В. Правове становище холдингових компаній : Монографія / І. В. Лукач. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 240 с.
7. Борисова В. Органи управління юридичної особи як її інституціонально-функціональні представники / В. Борисова // Право України. – 2006. – № 6. – С. 97–102.
8. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-VI // Відомості верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
9. Корпоративне управління : Монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; За ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Право, 2007. – 500 с.
10. Об акционерных обществах: Федеральный закон Российской Федерации от 26 декабря 1995 года № 208-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1996. – № 1. – Ст. 1.
11. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
12. Величко О. Г. Органи управління акціонерним товариством / О. Г. Войтович, С. І. Прилипко // Аудитор України. – 2009. – № 5–6. – С. 56–59.
13. Щербина В. С. Господарське право : Підручник / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 480 с.
14. Лизинг экономические и правовые основы : Учеб. пособие для вузов / Карп М. В., Шабалин Е. М., Эриашвили Н. Д., Истомин О. Б.; Под ред. Н. М. Коршунова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2001. – 191 с.
15. Вінник О. М. Публічні і приватні інтереси в господарських товариствах : проблеми правового забезпечення. Монографія / О. М. Вінник. – К. : Атака, 2003. – 352 с.
16. Кибенко Е. Р. Копоративное право : Учеб. пособие / Е. Р. Кибенко. – Х. : фирма «Эспада», 1999. – 480 с.
17. Кравченко Ю. Кому потрібна ревізійна комісія? / Ю. Кравченко // Українська інвестиційна газета. – 1996. – 25 червня (19).